

Anton de Kom-lezing door Marion Bloem

“Als kind in een Indisch gezin werd je van jongs af aan duidelijk gemaakt: je hebt een bruin tintje, dus moet je extra goed je best doen.” Schrijfster, beeldend kunstenaar en filmmaakster Marion Bloem vertelt dat in de Anton de Kom-lezing, die ze vanavond uitspreekt in het Verzetsmuseum in Amsterdam. De lezing is een initiatief van het Verzetsmuseum en *Trouw*.

Indische Nederlanders

Mijn ouders, Indische Nederlanders, Indo-Europeanen, zijn in december 1950 naar Nederland gekomen. Mijn moeder wilde naar Nederland in de hoop op een betere toekomst voor haar kinderen. Mijn vader had te veel neerbuigendheid van de Nederlander ervaren om zich zomaar achter die wens van mijn moeder te scharen. Uiteindelijk won mijn moeder dit gevecht en ben ik in 1952 in Nederland geboren.

Mijn ouders spraken meestal gekscherend over het vele Europese bloed dat door hun aderen stroomde. Toch voelde ik als kind dat er gevoeligheden waren, waarvan zijzelf zich de oorsprong misschien (nog) niet bewust waren.

Voorouders

Mijn overgrootmoeder van **moeders** kant was de dochter van een arme Javaanse rijstboer. Ze trouwde met een Poolse Knil-militair. Mijn moeders **vader** was zowel van zijn vaders als zijn moeders kant van Belgische afkomst. Voor de enige volbloed Indonesische in zijn stamboom moet ik vele generaties, ofwel drie eeuwen terug, naar Manado, waar voor het eerst in de archipel een Indo-Europese gemeenschap ontstond. Een Menadonese prinses trouwde met een van zijn Belgische voorvaders.

In de familie **Bloem** moet ik voor de eerste volbloed Europeaan naar de zeventiende eeuw. In die periode is een jonge Rotterdamse gelukzoeker als verstekeling naar Nederlands-Indië vertrokken. Een Chinees zag dat blonde jongetje rondzwerven, en adopteerde hem. Dankzij die Chinese familie heeft hij naderhand in Nederland kunnen studeren en dankzij die studie kreeg hij vervolgens in Nederlands-Indië, een hoge baan als ambtenaar. Deze jongeman trouwde met een Chinese. In hoeverre het verhaal geromantiseerd is, of juist heel correct van generatie naar generatie is overgeleverd, weet ik niet. Wat ik wel weet, is dat ik hoe dan ook Indisch ben.

Wat is Indisch?

Die vraag ‘wat is Indisch?’ stelde ik mijzelf allereerst tijdens mijn studie als klinisch psychologe, in 1971, toen ik moeite had om me aan te passen aan het Utrechtse studentenleven. Ik realiseerde me dat mijn jeugd omringd door Indische mensen was verlopen, en miste die vanzelfsprekende aanwezigheid van de eerste generatie die altijd met humor en zelfspot over het koloniale verleden sprak.

Ik ging alle Indische mensen van de eerste generatie in mijn eigen familie interviewen. Na voltooiing van de psychologiestudie was de vraag ‘Wat is Indisch?’ mijn drijfveer om ook Indische mensen van de eerste generatie te interviewen die geen familie waren. Ik sprak Indischen uit alle lagen van de Nederlandse bevolking.

Het is inmiddels 35 jaar geleden dat ik het antwoord op de vraag ‘Wat is Indisch?’ voor een groot publiek, zowel visueel als literair heb blootgelegd. Ben ik nu, in 2018, in staat om het antwoord in een enkele zin samen te vatten? Is het inmiddels gemakkelijker of moeilijker om dat te doen?

Het land van mijn ouders

Zowel in mijn romandebuut als in mijn documentaire ‘Het land van mijn ouders’, beiden in 1983 verschenen, kwam ik tot de slotsom: **Er bestaat geen Indische cultuur**. Wat er is, zijn overblijfselen van een tijdperk waarin ongelijkheid, racisme, onrechtvaardigheid troef waren.

Ik concludeerde tevens dat Indisch zijn, oftewel meerdere culturen in je dragen, een voorrecht is, een vorm van rijkdom.

Het bleek begin jaren tachtig onmogelijk om een documentaire over Indische Nederlanders van de grond te krijgen. Keer op keer, jaar na jaar, toen ik sinds 1978 mijn verzoek om films te maken over

'De Indische cultuur in Nederland' indiene, kreeg ik een 'nee' van commissies en omroepen. Ze hadden bezwaar tegen mij als maker omdat ik als regisseur en schrijver deel uitmaakte van de Indische gemeenschap. Ik zou door mijn afkomst geen afstand hebben tot het onderwerp. Nederlanders maken de ene na de andere documentaire over een onderwerp uit de Nederlandse cultuur, maar subjectiviteit van de dominante groep in onze Nederlandse samenleving werd nooit ter discussie gesteld. Ik wees ze daarop en als antwoord keken de commissieleden mij zwijgend en meewarig aan.

Bij elke zitting, als ik mijn filmplan moest verdedigen, stelden ze mij de vraag: **"Waarom wil je dat allemaal oprakelen?"**

Identificatie

Als afgestudeerd klinisch psychologe vond ik het belangrijk dat Indische mensen hun geschiedenis, hun afkomst, hun leven gereflecteerd zagen in de media. De Indische mensen van de eerste generatie in Nederland hadden hun traumatische ervaringen nooit besproken gezien. En er was geen identificatiemogelijkheid voor de **tweede** generatie Indische mensen in de jaren vijftig, zestig, zeventig. Hoewel ik geen zin had om een film over mezelf en mijn familie te maken, zat er niets anders op dan aan de kritiek van de commissie tegemoet te komen en mijn subjectiviteit als invalshoek te nemen. De film werd een ego-document waarin ik op zoek ging naar 'wat Indisch is' en wat ik ervan wilde behouden en doorgeven aan mijn kind. 'Het land van mijn ouders' was de eerste documentaire in Nederland waarin Indische mensen het woord kregen, sinds de komst van circa 330.000 Indische mensen na de Tweede Wereldoorlog.

Trots en schaamte

Hoe **actueel** zijn de vragen, 'wat is Indisch?' en 'Wat wil ik van het Indische overdragen aan mijn kind?' zoals ik ze in 1983 in mijn documentaire 'Het land van mijn ouders' stelde, eigenlijk nog? Een week geleden vroeg ik mijn dementerende moeder van 89: "Wat wilt u van het Indische behouden?"

Haar antwoord was spontaan, kort en krachtig: "Dat je je niet hoeft te schamen omdat je Indisch bent." Hoeveel vertelt dit oprechte antwoord van een Indische vrouw die in 1929 geboren is, de Tweede Wereldoorlog doorbracht in Japanse kampen en doodsangsten uitstond tijdens de koloniale oorlog, oftewel de Indonesische revolutie, ons wel niet over de koloniale geschiedenis?

Kleur bekennen

De koloniale samenleving was er een van rangen, standen en racisme. Voor Indische mensen, dat wil zeggen mensen met een gemengd Indonesische en Europese afkomst, ook wel Indo-Europeanen genoemd, gold 'hoe blanker, des te meer kans op een redelijke baan, en des te meer kans op een interessante huwelijkspartner.'

Aan kinderen in een Indisch gezin met een donkere huid werd van jongs af aan duidelijk gemaakt: **"Je hebt een bruin tintje, dus je moet extra goed je best doen."**

Mijn moeder, de donkerste van het gezin, moest in tegenstelling tot haar **blonde** zus, die na school op de tennisbaan stond, leren de kip te slachten en te plukken omdat zij, vanwege haar **donkere** uiterlijk, minder kans maakte op een rijke partner die bedienden zou kunnen betalen.

Indische mensen in het koloniale Indië wisten dat het altijd een verrassing was hoe het nog ongebooren Indische kind eruit zou gaan zien, omdat er sprake kon zijn van een zogenaamde 'terugslag' van een Blanke of Aziatische voorouder. Ze reageerden bezorgd als het kindje donker uitviel, omdat het dan minder kansen had op een mooi leven in de kolonie Nederlands-Indië.

Vermenging

Zodra je spreekt van een Indische cultuur heb je het over de mestiezencultuur van Indische mensen die zichzelf in Nederlands-Indië 'Indo' zijn gaan noemen. Indo komt van Indo-Europeaan, de wijze waarop in de koloniale tijd de gemengdbloedige gemeenschap werd gecategoriseerd.

In de koloniale tijd was de heersende groep van blanke koloniale bewoners tevens de kleinste groep inwoners, die zich, vooral vanaf de negentiende eeuw, liever niet vermengde met de lokale bevolking en misschien nog wel minder graag met de Indische laag van de bevolking. Maar, gestuurd door seksuele behoeften, vermengde deze zich desondanks.

Er waren restricties - rassenwetten - ten aanzien van huwelijken met 'inlanders', zoals de oorspronkelijke bevolking genoemd werd. In sommige periodes was trouwen verboden, in andere periodes mocht het onder voorwaarde dat de 'inlandse vrouw' een soort examen deed en zich liet dopen.

Mijn overgrootvader, Wilhelm August Sell, afkomstig uit het deel van Duitsland dat nu tot Polen behoort, kon pas met de Javaanse Toeminah trouwen toen de koloniale wetgeving het toeliet. Hij en Toeminah hadden toen al vijf kinderen die allemaal tegelijk door hem zijn erkend. Vaak werden kinderen erkend zonder dat de vader met de 'inlandse moeder' van die Indische kinderen in het huwelijk trad.

Erkenning van kinderen door een Europese vader resulteerde in een identiteitspas met geboortebewijs voor het kind. Het kind werd een Indo-Europeaan, maar kreeg daarbij niet altijd de achternaam van de vader. Europese mannen die hoopten op een dag nog een vrouw uit Europa te laten overkomen, gebruikten vaak slechts een deel van hun familienaam, of bijvoorbeeld de naam achterstevoren voor hun Indische nageslacht.

Door sommige rijke families, grootgrondbezitters, plantagebeheerders, fabrikanten, en hoge ambtenaren werd de afkomst van sommige bruine nakomelingen angstvallig weggemoffeld.

Verdeel en heers politiek

In de koloniale tijd, in het eerste deel van de twintigste eeuw, voelden Indische mensen met een grote dosis aan ambitie, zich in hun ambtenarenbestaan op de hielen gezeten door welgestelde Indonesiërs die in Nederland gestudeerd hadden. De lokale bevolking had toegang tot onderwijs gekregen en ze waren nu elkaars concurrenten. In crisistijd konden ze hun baan gemakkelijk aan de goedkopere Indonesische werkrachten verliezen. Verdeeldheid binnen het leger was er net zoals in de burgersamenleving. Indischen kregen meer soldij dan Molukkers en Menadonezen. Blanke Nederlanders, vers uit Europa, met opleiding in Nederland, werden per definitie hoger ingeschaald dan Indische Nederlanders met dezelfde opleiding in Nederlands-Indië. Mijn vader vertelde dat in de periode na de Tweede Wereldoorlog, toen het Nederlandse leger werd ingezet tegen de Indonesische vrijheidsstrijders, zijn leger eenheid gedwongen werd om met geweer in aanslag tegenover het Molukse peloton te gaan staan. De Molukse KNIL-militairen werden uitgezonden maar wilden hun gezin niet achterlaten. Ze maakten amok, ze protesteerden om vrouw en kinderen mee te mogen nemen. Dat werd als mouterij beschouwd. Mijn vader, korporaal van de gemengde eenheid, die vooral uit Indische militairen bestond, kreeg het bevel om ze te dwingen toch te vertrekken. Mijn vader, die in zijn hart de Molukkers groot gelijk gaf, zei dat hij beefde van angst, omdat de Molukse Knil-militairen veel betere vechters waren.

Koloniale privileges

Mijn moeder's vader was hoofd van de Post-, Telefoon- en Telegraafdienst net voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Dankzij zijn goede baan, de hoogste ambtenarenfunctie die een Indischman met zijn opleiding en afkomst in die tijd kon krijgen, had zij twee onvergetelijke plezierige jeugdijaren. Als mijn moeder met nostalgie praat over haar mooie jeugd betreft het vooral die twee jaren. Die bevoorrechte positie veranderde radicaal tijdens de Japanse bezetting, toen mijn oma, om haar blonde dochters tegen de veel te opdringerige Kempetai te beschermen, met het gezin het jappenkamp inging. Mijn moeder, bijna dertien jaar oud toen het land door de Japanners werd bezet, weigerde voor de Japanners te buigen en kreeg er harde klappen voor.

Een onbegrepen generatie

Mijn ouders waren, zoals vele Indischen, gekwetst toen na hun komst in Nederland bleek dat de bewoners van dit land niets of nauwelijks iets wisten van de koloniale geschiedenis. Ze begonnen te beseffen dat de Nederlander die nooit in Nederlands-Indië was geweest, geen idee had wat zich daar had afgespeeld. Over de angsten waarmee zij in de periode na de bevrijding hadden geleefd, konden ze met niemand praten. Zelfs al waren ze geen zwijgers van aard, ze leerden het af om over hun verleden te spreken. Ze hadden, door het gebrek aan erkenning van hun pijnlijke geschiedenis, meer moeite om zich aan te passen aan het koude Nederland, dan ze gedacht hadden. Na zeer angstige jaren, met onverwerkte traumatische ervaringen uit hun geboorteland, waar zij gehaat werden door de oorspronkelijke bevolking vanwege hun **trouw** aan Nederland, hadden ze een vriendelijker welkom verwacht.

Cultuurschok

In haar geboorteland had mijn moeder nog nooit een blanke zien sjouwen of schoonmaken. Mijn vader had het alleen meegemaakt als krijgsgevangene in krijgsgevangenschap, tijdens de Japanse bezetting.

Bij aankomst met de boot, in de haven van Rotterdam, was dat hun eerste verbazing: blanke koelies. De blanke Nederlander had in Nederlands-Indië altijd als vanzelfsprekend een hogere status alleen al door zijn kleur. De Indische gemeenschap komt voort uit een wereld waarin ongelijkheid een vanzelfsprekendheid was, en waarin het superioriteitsgevoel van de blanke koloniaal de leefomstandigheden bepaalde.

Schaamte

Mijn oma's eerste vriendje was een Mardijker – een Indische man van Portugese oorsprong. Hij was een knappe man en reed op een motorfiets, wat in die tijd heel bijzonder was. Toen zij voor het eerst bij hem thuiskwam, stelde hij zijn Javaanse moeder niet aan haar voor. Ze vroeg hem: "Wie is die vrouw?" Hij antwoordde: "O, dat is een van onze bediendes." Mijn oma, die altijd in de tegenwoordige tijd sprak, zei later tegen mij: "Maar het is zijn moeder, een Javaanse vrouw. Waarom toch, schaamt hij zich voor haar? Ik heb ook een Javaanse moeder en ik schaam mij niet voor haar. Ik maak het uit, want ik wil niet omgaan met iemand die zich voor zijn moeder schaamt."

De wortels van die schaamte

In de zeventiende en achttiende eeuw, trok het overschot van Nederlandse mannen, die zich in de kuststaatjes vestigden, op met de plaatselijke bevolking vanwege het tekort aan Nederlandse vrouwen. Deze Europese mannen liepen blootsvoets, droegen nonchalante luchtige kledij, en spraken Maleis met elkaar en de lokale bevolking.

Nadat de VOC vanwege grote verliezen, eigendom van de Nederlandse Staat was geworden, en dankzij de bouw van het Suezkanaal, kwamen er steeds meer Nederlandse vrouwen naar Nederlands-Indië. De sociale structuur van de samenleving veranderde ingrijpend. Er werd nu van de blanke bevolking geëist om zich in kleding, gedrag en leefwijze te onderscheiden van de oorspronkelijke bevolking. De mannen die met de plaatselijke vrouwen hadden geleefd en met hen een gezin hadden gesticht, moesten weer 'behoorlijk Nederlands' gaan spreken en zich vormelijker gaan kleden, want ze waren 'wild' geworden. Nederlands-Indië werd steeds Nederlandser. De Aziatische vrouwen verdwenen letterlijk naar de achtergrond en mestiezen werden gezien als een probleem. De blanke vrouw bracht de tucht terug. Ze keek neer op de 'inlandse vrouw'. De 'inlander' moest terug naar de onderste laag van de samenleving. Rassenwetten moesten die scheidingslijn verdedigen. De term Indo-Europeaan was niet langer een neutrale benaming, maar kreeg een **negatief** waardeoordeel in zich. Daar liggen de wortels voor de schaamte van de 'inlandse' afkomst.

Anak kolong.

Toeminah, mijn Javaanse overgrootmoeder, was vermoedelijk vijftien jaar oud toen ronselaars haar bij haar ouders weghaalden. Misschien kon haar vader de hoge belasting niet opbrengen, of had hij

schulden door hanengevechten. Toeminah werd met andere jonge Javaanse boerendochters van Java naar Sumatra verscheept. Daar, in Atjeh, sliepen ze op matjes in de keuken van de kazeme. Ze moesten koken en kleding wassen, maar ook werden ze geacht klaar te staan als de mannen hen voor persoonlijk gerief opeisten. Zodra een militair een meisje voor zijn seksuele behoefte prefereerde boven de andere meisjes, sloep zij onder zijn bed op een matje op de grond, tussen de palen van zijn verhoogde bed. De bedden in de kazeme stonden op palen vanwege overstromingen in de regentijd. De ruimte tussen de palen heette kolong.

Mijn grootmoeder, oma Emma, is een van de vele kazemekinderen die tussen die palen, in die ruimte onder het kazernebed zijn geboren. Er waren talrijke scheldwoorden voor kazemekinderen. Maar het bekendst is anak kolong, of vrij vertaald palenkind. Indischen vormden het zichtbare bewijs dat de scheiding tussen de 'superieure' koloniale en de 'domme' plaatselijke bevolking was doorbroken.

Knil-militairen werden overal in Europa geronseld

Mijn overgrootvader, Wilhelm August Sell werd vermoedelijk in Polen, het gebied dat toen nog bij Duitsland hoorde, door mensenhandelaren geronseld voor het koloniale leger. In Harderwijk werden de geronselde jongemannen ondergebracht in afwachting van verscheping naar Nederlands-Indië. Ze hadden nooit eerder zoveel cash als het beloofde voorschot in handen gehad, maar tegen de tijd dat ze de boot op konden, hadden ze het bedrag al opgemaakt aan kost en inwoning. Ze begonnen met een schuld bij de Nederlands-Indische overheid. De meesten hadden nog geen flauw benul dat ze in een harde strijd tegen de onoverwinnelijk geachte Atjese bevolking op Sumatra moesten vechten. Wilhelm August leek zich te schamen voor zijn reden van vertrek, want hij sprak er nooit over, zei mijn oma. De meeste geronselde jongemannen waren op de vlucht voor armoede en werkloosheid, hadden ruzie met hun ouders, waren dronken gevoerd, of verlieten huis en haard vanwege liefdesverdriet.

In de laatste jaren van zijn leven, toen Wilhelm August Sell nog niet dementeerde, heeft hij aan zijn oudste kleindochter, mijn tante, gezegd dat hij Joods was. Hij schreef zich in voor het Knil, omdat het antisemitisme in zijn geboortestreek hem beangstigde. Pas op de boot kwam hij erachter dat hij geacht werd te vechten in de zware oorlog in Atjeh.

De jeugd van een kazernekind

In Atjeh kwam Wilhelm August in de kazeme terecht waar Toeminah werkte. Mijn oma Emma vertelde hoe ze haar ouders vaak zag ruziën. Haar vader trok aan de lange haren van haar moeder, sleepte haar over de grond en sloeg haar met zijn riem. Als ik mijn oma vroeg waarom hij dat deed, antwoordde zij: **"Ach, mijn moeder is een domme vrouw. Zij spreekt geen Duits, geen Nederlands, en maar een paar woordjes Maleis. Ze spreekt alleen Javaans met ons. Zij kan niet lezen of schrijven."**

Mijn oma vertelde ook: **"Ik zie mijn moeder huilen en ze smeekt 'Geef mij dan een soerat lepas'. Een soerat lepas is een brief van ontslag, want zij kan niet zomaar weglopen van hem, zij is zijn bezit, een soort slaaf eigenlijk, ja, is zij van hem."**

Een ander verhaal van mijn oma is dat zij als klein meisje regelmatig werd uitgenodigd om bij een chique blanke Nederlandse dame met haar zontje te komen spelen. Ze werd dan met paard en wagen opgehaald. Op een dag kwam die keurig geklede dame, met hoed op, in een groot rijtuig op bezoek. Ze vroeg Toeminah of zij haar oudste dochter, Emma Sell, voorgoed bij haar in huis mocht nemen, en zei: **"Ik wil u daar gerust een kleinigheid voor betalen."**

Toeminah had in het Maleis geantwoord: **"Ik ben toch geen konijnenmoeder, die haar kinderen verkoopt?"**

Mijn oma werd naar het nonnenklooster gestuurd omdat haar vader alleen Duits en een beetje Maleis sprak en hij het belangrijk vond dat ze goed Nederlands leerde spreken. Ze werd er vaak voor straf naakt in een donkere ruimte of geblinddoekt opgesloten, en begreep niet waarom. Toen ik Indische weeskinderen van haar generatie interviewde, begreep ik dat de kinderen onder andere zwaar gestraft werden als ze onderling in een andere taal dan het Nederlands spraken.

Mijn oma vertelde ook van de kettinggangers (meestal Javaanse koelies die naar de plantages in Sumatra waren verscheept en voor een klein vergrijp, of kleine schuld, met dwangarbeid werden gestraft. Een bewuste strategie om gratis arbeiders te verkrijgen). **"Voorheen lopen zij nog met kettingen aan hun voeten, maar naderhand niet meer. Ik vind ze lief, want als haar vader op expeditie gaat, word ik door hen gedragen."** Ze vertelde dat de kettinggangers soms aan een paal werden vastgebonden en met de zweep werden geranseld. Iedereen moest kijken. Ze zei: **"Ik kijk**

met één oog open, één oog dicht. Waarom zij hem slaan, ik weet het niet. Iets verkeerd gedaan zeker? Soms word je geslagen en je weet niet waarom.”

Weeshuizen en kostscholen in Nederlands-Indië

Oma Emma mocht na drie jaar op de nonnenkostschool, van haar vader kiezen of ze terug naar school wilde, of thuis voor haar jongere broertjes en zusjes zorgen. Ze koos voor het laatste. Haar vader raakte in een van de gevechten tegen de Atjeese bevolking gewond en werd ongeschikt verklaard. **“Mijn vader is doof door de kanonnen,”** zei ze, **“hij loopt mank. Gelukkig niet gesneuveld, want als hij dood is mogen wij niet bij mijn moeder blijven, omdat zij Javaanse is.”**

Na het overlijden van een Europese vader moesten gedoopte erkende kazemekinderen het weeshuis in. De 'inlandse' moeder mocht slechts eenmaal per maand haar kinderen bezoeken. Een oom van mij vertelde hoe droevig hij was als hij zijn Javaanse moeder bij de poort zag staan met zijn lievelingskostje in een bananenblad gewikkeld. Ze riep zijn naam, maar werd weggestuurd omdat bezoektijd pas drie weken later was.

Als een Europeaan zijn 'inlandse' islamitische vrouw verstootte, mocht de moeder haar kind niet langer verzorgen. Ze verloor als weduwe of na verbreking van het huwelijk haar status en viel terug in de status van 'inlandse'. Ook weer zo'n gevolg van een rassenwet. In zo'n weeshuis werd het de Indische kinderen herhaaldelijk onder de neus gewreven dat ze van geluk mochten spreken, want zij zouden, als ze geen zonden begingen, wel in de hemel terecht kunnen komen, terwijl de ongedoopte niet erkende bruine kindjes, nog zo hun best konden doen, maar de hemel had geen plaats voor hen. In de weeshuizen heerste overigens een hiërarchisch systeem dat al veel leek op dat van het koloniale leger.

De koloniale blanke levenswijze als voorbeeld

Indische mensen met ambitie en carrièredrang, probeerden zo Nederlands mogelijk te zijn naar het voorbeeld van de koloniaal, dus namen ook diens vooroordelen, racistische voorkeuren en minachting voor Indischen – tot wie ze zelf behoorden – over. Ze wilden niets met de familie in de kampong te maken hebben, luisterden niet naar krontjongmuziek, maar studeerden nocturnes van Chopin in. Om het in de koloniale samenleving te redden moesten ze beter dan welke Nederlander ook de Nederlandse taal beheersen. Ambitieuze Indischen wilden liever niet met andere Indischen omgaan, en zeker niet met Indischen die tot een lagere sociale klasse behoorden, alsof ze vreesden door hen geïnfecteerd te worden, alsof Indisch ofwel mestiezengedrag een besmettelijke ziekte was. Ze waren bang 'zich te laten meezuigen' in het overlevingsmoeras waaruit zij of hun (groot)ouders zich nu juist al succesvol hadden losgemaakt.

De grote en kleine Boeng

De Indische samenleving raakte steeds verder verdeeld. De sociaal minder bedeelden werden door koloniale betiteld als Kleine Boeng. Indische kinderen van hoge ambtenaren en kinderen van officieren rekenden zichzelf graag tot de Grote Boeng, maar behoorden tot de middengroep die zich in het leven zelf nog moest gaan bewijzen. Terugval naar de lagere klasse kon al plaatsvinden door het overlijden van de vader, die als kostwinner de status bepaalde. Zo was mijn vaders moeder na het overlijden van haar man, chef van de Nederlandse Spoorwegen in Bandung, ineens arm en zonder woning. Haar drie zonen, waaronder mijn vader, zwierven van de ene naar de andere oom die bereid was voor hen te zorgen. Haar dochters bleven bij haar. Zij zocht bescherming bij de broers van haar overleden echtgenoot, totdat zij mijn Hollandse stief-grootvader, een Knil-militair, leerde kennen. Mijn vader had gedurende negen jaar vooral in huis gezeten bij een oom die met een Javaanse samenleefde. Daardoor speelde mijn vader dagelijks in de kampong met zowel Indische jongens als Indonesische. Zijn lievelingsoom bleef een grote rol in zijn leven spelen. Van hem leerde hij krontjongmuziek waarderen, mediteren, de pentjak silat beoefenen, en door hem werd hij ingewijd in de spirituele wereld. Mijn vader droeg de foto van deze oom en tante tot aan zijn dood in zijn portefeuille. Het echtpaar woonde letterlijk aan de rand van de kampong. 'Aan de rand van de kampong leven' was een uitdrukking in Nederlands-Indië om aan te geven hoe klein de Kleine Boeng wel niet was. De zogenaamde Kleine Boeng zou het niet in zijn hoofd halen om de welgestelde Indo

een Grote Boeng te noemen. De termen komen van de blanke kolonisten die mensen indeelden naar rangen en standen. Mensen in het leger waren gemakkelijk naar hun strepen in te delen, en ambtenaren naar hun functie. De Indo die daarbuiten viel, bijvoorbeeld Indische muzikanten, Indische journalisten, Indische artsen, Indische leerkrachten, Indische fabrieksarbeiders, en gepensioneerden, werden ingedeeld naar hun gedrag, kledingkeuze, beheersing van het Nederlands, hobby's, persoonlijke interesses, partners en vrienden.

Dekolonisatie

Niet alleen de blanke koloniaal, ook de Indo-Europeaan leefde in Nederlands-Indië met een trapje in het hoofd. Hij zag zichzelf ergens op een trede, accepteerde de mensen boven zich en keek neer op de mensen onder zich. De Javaanse samenleving was eveneens gebaseerd op een hiërarchisch denken. Daardoor kon het koloniale bestuur goed met de Javaanse vorsten overweg en gebruik maken van die Javaanse structuur.

Sommige Indischen werden zich van dat 'hiërarchisch denken' bewust door de Indonesische revolutie. Maar velen voelden zich alleen ernstig bedreigd door de omwenteling, en vonden niet de rust en de moed om hun hiërarchisch denken te evalueren.

Het dekolonisatieproces stopt niet bij de overdracht van een land. In de hoofden van de mensen is het proces ook nu nog lang niet afgerond, noch in het gedrag van de dominante bevolking, noch in het gedrag van de Indische Nederlander. Onbewust blijft men benauwd om zijn of haar eigen plekje te verliezen.

Jaloezie

Door gebrek aan erkenning van hun ervaringen, was de eerste generatie Indische Nederlanders soms jaloeers op latere nieuwkomers, net zoals sommige autochtone Nederlanders in het begin van de jaren vijftig jaloeers waren op 'al die bruintjes die huizen kregen' terwijl ze zelf, door de woningnood, nog niets hadden toegewezen gekregen.

De Nederlandse politiek was er niet op gericht om de verschillende ontheemde bevolkingsgroepen die door de onafhankelijkheid van Indonesië en door de verdeel en heerspolitiek van Nederland in ons land terecht kwamen, tegemoet te treden.

Er was geen plaats voor de traumaverwerking van die ontheemden en dus ook niet voor die grote groep Indische Nederlanders die figuurlijk en soms ook letterlijk tussen twee vuren hadden gestaan. Doordat ze vaak ook financieel benadeeld zijn, van nooit uitbetaalde soldij tot overmatig hoge percentages die zijn afgehouden van hun lonen om overtocht en pensiekosten te financieren, was er soms afgunst te merken ten aanzien van vermeende gunstiger behandelingen van nieuwkomers in Nederland, toen zijzelf inmiddels gesetteld waren. In de media werden de Indische Nederlanders vaak als toonbeeld van vlekkeloze aanpassing genoemd. Dat laatste droeg er misschien zelfs toe bij om teleurgesteld te zijn over beloftes van de Nederlandse regering die nooit waren nagekomen. Onder de Indischen van de eerste generatie werd vaak de klacht geuit dat zij om hun brave gedrag gestraft waren. Ze meenden dat nieuwkomers die lastig waren niet alleen meer aandacht in de media kregen, maar ook allerlei andere voordeeltjes hadden die zij als Indische Nederlanders, met nadruk op Nederlanders, nooit hadden mogen genieten.

Net als asielzoekers gingen Indischen op de vlucht uit hun geboorteland, maar zij waren de Nederlandse vlag door dik en dun trouw geweest, en voelden zich in hun vaderland als vreemden behandeld. Daardoor voelden sommigen zich in retrospectie bedrogen.

Leren van het verleden

De Indische gemeenschap in Nederland bestaat uit 2 miljoen nazaten en ik wed dat het grootste deel ervan de eigen Indische geschiedenis niet kent.

Om in het heden goed te kunnen functioneren moet je het verleden kennen, ook als je het een pijnlijk verleden vindt waar je liever niet op terug zou kijken, of waarbij je je schaamt voor wat je voorouders eventueel hebben uitgevreten.

Dankzij het superioriteitsgevoel van de blanke Nederlander kon de Nederlander eeuwenlang gewetenloos schatten uit andere werelddelen wegroven. De koloniale tijd was mogelijk dankzij dat superioriteitsgevoel van de avontuurlijke blanke Europeaan. De verdeel en heerspolitiek van Nederland heeft geleid tot rasgevoeligheid, ongelijkheid, ongelijkwaardigheid die door de mensen

geïnternaliseerd is. Onbewust zijn de daarmee samenhangende emoties doorgegeven aan de volgende generatie.

Na zoveel eeuwen van kolonialisme duurt het langer dan zeventig jaar om te dekoloniseren. Het collectief (onder)bewustzijn volgt helaas aanzienlijk trager dan de formele overdracht van de soevereiniteit. Je kunt als staat, als bevolking, pas werkelijk dekoloniseren als je je ervan bewust wordt dat je denken en handelen nog altijd uitgaat van een superioriteitsgevoel. Van welke culturele afkomst ook, waarden en normen, trauma's en emoties, worden ons met de paplepel ingegoten. Datgene wat onder de bewustzijnsdrempel wordt aangeleerd, zit helaas veel hardnekkiger in ons denksysteem genesteld. Bewustwording vindt plaats door meer kennis over ons collectief verleden, meer informatie erover, dus ja, door meer op te rakelen van het verleden.

Ik weet aldus wat ik per se niet wil doorgeven. Dat is het nog altijd heersende onterechte superioriteitsgevoel van de blanke mens, de koloniale mentaliteit, het trapjes denken. Ik wil mijn nageslacht meegeven dat mensen gelijk zijn, dat mensen zelf hun religie, moeten kunnen kiezen, dat ze hun geloof moeten kunnen belijden zoals zij dat willen en dat gelovigen anderen, die geen religie aanhouden, horen te respecteren.

Ik wil doorgeven dat geen enkele cultuur, geen enkele religie, geen enkel non-religieus geloof, geen enkele mensvorm superieur is aan een andere.

Hoe zinvol is het nog voor een Indo om zichzelf Indisch te noemen?

Ik hou diep in mijn hart het liefst de betekenis van het Nederlands woordenboek aan, waarin onder Indisch staat: afkomstig uit Nederlands-Indië.

We hoeven dan niet meer te spreken van tweede, derde en vierde generatie Indische Nederlanders. Natuurlijk schaam ik mij niet om mezelf een Indo te noemen. Voor mij persoonlijk verwijst Indisch naar diversiteit en naar het belang van respect voor een samenleving waarin diversiteit vanzelfsprekend is. Ik ben er trots op dat ik meerdere culturen in mij draag en dat in mij diverse culturen zijn verenigd. Ik denk dat ik mijn best niet hoeft te doen om de Indische cultuur of de Indische identiteit, of 'het Indische' te definiëren omdat het voor de gemiddelde Nederlander net zo goed een onmogelijke taak is om de Nederlandse cultuur en Nederlandse identiteit, of 'het Nederlandse' in enkele zinnen samen te vatten. En hoe zinvol is het eigenlijk?

Het cliché.

Tot slot wil ik zeggen dat er wel degelijk iets is wat ik wil koesteren en doorgeven, maar of het echt iets Indisch is, dat weet ik niet. Behalve de levensvreugde waarmee ik ben opgevoed, ondanks de strenge harde opvoeding, de vanzelfsprekendheid van muziek, de muzikaliteit, de danslust, de familieband, de warmte van het samenzijn, en de humorvolle orale vertellingen, is er de wellicht overdreven veelgeprezen Indische gastvrijheid. Misschien zijn bovengenoemde eigenschappen te vinden bij elke bevolkingsgroep die probeert niet te veel en te lang stil te staan bij opgelopen trauma's en frustraties.

Hoe dan ook, die levensvreugde wil ik graag doorgeven, en de rest van de wereld gunnen te proeven en te beleven. Laten wij daarom, alle nazaten van grote en kleine Boengs, alle nazaten van koloniale overheersers, alle nazaten van slaven en lijfeigenen, nazaten van ontheemden die hier vrijwillig of tegen eigen wil terecht zijn gekomen, de veelgeprezen Indische gastvrijheid, cliché of niet, in ere houden en koesteren. Laten wij gastvrij staan tegenover elke vluchteling die in eigen land niet meer veilig is, en bij ons aanklopt.